

Kako sem prišel na Jesenice

Prvič sem slišal, da se je v Sloveniji možno zaposliti leta 1968 od starejšega brata, ki je služil vojaški rok v Ribnici. Ker nisem vedel, da se lahko zaposliš pred odsluženjo vojaščino, sem počakal. Ko sem 22. avgusta 1972 prišel iz vojske, sem začel pre-mišljevati, kako priti do denarja za pot do Slovenije. Ko je takrat nek gospod, ki je živel 50 kilometrov od našega doma, iskal dva mladeniča za košnjo večjega travnika, sva se z mlajšim bratom takoj odpravila k njemu. Gospod naju je sprejel in dogovorili smo se za plačilo. Povedal je, da so travnik navadno kosili 15 dni. Midva z bratom sva opravila delo v desetih dneh. Ker je medtem dozorel riž, sva na njegovo prošnjo ostala še pri žetvi riža. 25. septembra me je starejši brat, ki je že delal v Sloveniji in je prišel na dopust, povabil naj pridem domov in se z njim odpeljem v Slovenijo.

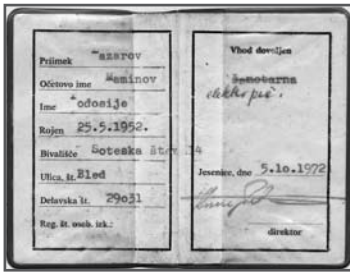
Gospod, ki je bil z mojim delom zadovoljen, mi je plačal 15.000 dinarjev. Na poti domov sem se ustavil pri očetovem prijatelju. Ko sem mu povedal, da potrebujem denar za vožnjo v Slovenijo, se je spomnil svojega dolga mojemu očetu in mi zato izročil 10.000 dinarjev, kolikor je znašal dolg. Tako sem se z bratom in z vsoto 25.000 dinarjev odpravil na pot 30. septembra 1972. V Titovem Velesu, današnjem Velesu, sva pričakala ekspresni vlak, ki je vozil na relaciji Atene–München. Za vozovnico do Jesenic sem plačal 24.000 dinarjev. Ostalo mi je le 1000 dinarjev in obleka, ki sem jo imel na sebi.

Po 24 urah vožnje smo prispeli na Jesenice ob petih popoldne, kjer me je pričakalo presenečenje. Ko smo stopili z vlaka, sem zagledal samo nebo in dve veliki planini. Vprašal sem brata, kje sploh sva in dobil odgovor, da sva med Karavankami in Mežaklo. Za Karavanke sem slišal v šoli, za Mežaklo pa ne. Po nekaj urah smo se odpeljali proti Bohinju in do Soteske, kjer je brat stanoval v dveh sobicah v baraki št. 14. Peljali smo se še s parno lokomotivo in zvečer tja prispeli v temi. Ko sem zjutraj vstal, me je pričakalo še večje presenečenje in še ožja dolina med hribi. Čeprav sem se rodil v hribovitem okolju, pa takega hribovja prej še nikoli nisem videl.

V torek, 3. oktobra 1972, smo se odpeljali na

Mesečna vozovnica iz leta 1975, last Todosje Lazarova

Tovarniška izkaznica Todosje
Lazarova iz leta 1972

Jesenice na kadrovski oddelek Železarne Jesenice, kjer so sprejemali nove delavce. Stavba je stala na mestu današnje jeseniške občinske uprave. Po nekaj minutah čakanja so me povabili noter in me po kratkem pogovoru poslali na zdravniški pregled v obratno ambulanto. Ko sem opravil vse potrebno, sem medicinski sestri povedal, da ne znam slovensko. Ona pa mi je odgovorila: »Ti ne znaš ne srbsko in ne slovensko.« in zaključila, da je vse v redu.

V četrtek, 5. oktobra, smo ponovno prišli na kadrovsko službo pogledati, ali smo sprejeti. Po krajšem čakanju so me poklicali in povedali, da sem sprejet in bom delal na elektro peči. Potem sem v spremstvu prijatelja odšel do delovnega mesta (priprava surovin za elektro peč). Prvi dan so me opozorili, naj bom pozoren pri zapenjanju *kišt z ligurami* (mangan, silicij, apno itd.). Po tretjem dnevu so me poklicali k peči in vprašali, če sem pripravljen sprejeti novo delo. Z veseljem sem ga sprejel, saj je pred pečjo delal starejši brat.

Tako so me razporedili za zadnjega pomočnika k Lektromelt peči. Zanimivo je, da je bil delovodja Franc Legat zelo zadovoljen z delavci, ki so prihajali iz Makedonije. Za ekipo je izbral kar pet pomočnikov – Makedoncev. Samo talilec – upravljalec peči je bil Slovenec, doma iz Plavškega Rovta. Bili smo odlična ekipa, saj smo se zelo dobro razumeli.

Na začetku moje zaposlitve so bile tudi težave. Sporazumevali smo se v srbskemu jeziku, ker so ga vsi vsaj nekoliko znali. Težave so nastopile, ko smo morali izpolniti kakšen obrazec, prebrati besedilo ali ga napisati. V takih primerih smo rabili pomoč – ali so nam izpolnili drugi ali pa smo prosili za prevod. Zame je bilo še posebej težko, ker je bila doma v rabi cirilica. Zato sem poleg nepoznavanja slovenščine imel problem še s pisavo latinice.

S prilagajanjem na novo okolje sem imel manj težav že zato, ker sem prišel iz slabše razvitega območja in sem se hitreje navadil na boljše in bolj urejeno okolje. Tudi v železarni smo se dobro razumeli z vsemi, od delovodij do najnižjih delavcev, saj je vladala velika solidarnost.

To kažejo tudi naslednji primeri. Ko je kak delavec prišel na delo utrujen in nepripravljen, smo ga za nekaj ur poslali počivat in si njegovo delo razdelili med ostalimi. Ob elektro peči smo imeli v ta namen pripravljene štiri postelje, ki smo jih obložili s kožo (kožuhovino). Te postelje smo uporabljali tudi za počitek takrat, kadar smo založili peč in podelali vse potrebno in nam je ostalo nekaj prostega časa.

Ker sem po naravi radoveden, sem se zanimal kako peč deluje, kakšno je delo na žerjavu in kako se ga da naučit. Delovodja, *majstor*, ki je to moje zanimanje opazil, me je prijavil na tečaj za žerjavovodje po treh mesecih dela, čeprav bi praviloma moralo preteči eno leto dela v železarni za pridobitev pravice do opravljanja tečaja. Nobene težave nisem imel, zato so me v januarju 1973 leta povabili na trimesečni tečaj, ki sem ga uspešno opravil tako, da sem sredi junija začel pred pečjo samostojno voziti 50-tonski žerjav. Naredil sem še nekaj drugih tečajev, ki so bili potrebni za varno delo v železarni.

Po nekaj letih dela sem se želel še dodatno izobraževati. Ponujali so mi šolo za delovodjo, a me je bolj zanimala strokovna šola. Leta 1983 sem se vpisal na srednjo šolo, ekonomski program, ki ga je izvajala Delavska univerza Jesenice. Njen sedež je bil v Gimnaziji Jesenice, ravnatelj je bil Srečko Krč. Šolal sem se ob delu. Ker sem delal na tri izmene, sem moral večkrat menjat izmene, saj so bila predavanja le popoldan. Po štirih letih sem z diplomo srednje šolanje uspešno zaključil.

Ker sem čutil, da je to zame še premalo, sem v študijskem letu 1988/89 nadaljeval šolanje na Ekonomski fakulteti v Ljubljani in se na predavanje vozil po službi vsako popoldne. Istega leta so v železarni kupili nov močnejši računalnik in postavili računalnike v obratih. Ker sem že imel nekaj računalniškega znanja, so me razporedili na računalnik, ki je pokrival obrat elektro peč, da vpisujem fakture (prihodi in poraba surovin). Računalnik je bil tako »hiter« da sem lahko medtem, ko sem mu dal ukaz za izpis desetih vrstic, odšel na malico in ko sem bil nazaj, je računalnik šele uspel izpisati fakture. Zaradi tega sem vsakič počakal do konca delavnika, da se sprostijo računalniki, in potem v 15 minutah uredil vse fakture.

Tudi pozneje sem nadaljeval z opravljanjem različnih tečajev (angleščina, nemščina, nadaljevalni računalniški). Sem tudi član prve generacije, ki obiskuje univerzo za starejše. Z veseljem obiskujem različna predavanja, saj se vsi počutimo kot pravi študenti.

Na začetku sem zapisal, kako sem se ob prihodu na Jesenice odpeljal v Sotesko, kjer sem dobil prvo prenočišče v baraki pri starejšem bratu. Takratna železarna je imela samske domove za priseljence, kjer bi lahko dobil prostor, a sem se odločil, da grem rajši k bratu. V službo smo se vsak dan vozili z vlakom, ki ga je vlekla parna lokomotiva. Vagoni so imeli še lesene sedeže.

Zaspani pred delom ali utrujeni na poti nazaj smo večkrat prespali postajo Soteska ali pa na vlakom pozabili vrečko s hrano, ki smo jo kupovali na Jesenicah. V takih primerih nas je sprevodnik zbudil v Bohinjski Bistrici, kjer smo počakali na drug vlak, ki nas je odpeljal domov.

Po dobrem letu bivanja v Soteski je v barako k sorodnikom prišlo tudi neko dekle. Spoznala sva se, se nekaj mesecev družila, potem pa se odločila za skupno življenje. Sredi leta 1974 se je ena od družin izselila in nama prepustila sobico, ki je merila le 3 x 3 metre. Še istega leta sva se z dekletom poročila. V baraki ni bilo kopalnice niti vode. Moški smo se kopali v železarni, ženske pa so hodile na Jesenice v javno kopalnišče. Pitno vodo smo imeli pri izviri, ki je bil blizu reke Save. Vodo za pranje, pomivanje, kuhanje in pitje smo nosili domov v posodah. Kadar je Sava narasla in zalila izvir, smo morali vodo dobivati drugje toliko časa, dokler se ni reka umaknila nazaj v svojo strugo. Električno smo še do sredine leta 1973 dobivali od bližnje žage, ki je imela svoj agregat. Potem je na našo nesrečo v žago udarila strela in je zgorela do tal. Tako smo do izselitve ostali brez elektrike in živeli le ob svetlobi sveč.

Stanovalci so se ves čas menjali, eni so odhajali in drugi prihajali. Konec leta 1974 je v tej dvonadstropni baraki bivalo sedem makedonskih in ena bosanska (muslimanska) družina. Ker je takrat železarna poskrbela za zdravje in bivanje svojih delavcev, so ugotovili, da živimo v zelo slabih razmerah. V Železarni Jesenice so se zato dogovorili z občino v Radovljici (kamor je Soteska spadala), da našo barako porušijo in nam dodelijo primernejša stanovanja. Ker pa je obstajalo tveganje, da se v barako takoj vselijo drugi, je bilo potrebno hitro ukrepanje. Proti koncu leta 1974 smo dobili sklep, da dobijo nova stanovanja tisti, ki so oddali prošnje do konca leta 1973, ostali pa dobijo stara stanovanja. Ker sem oddal prošnjo 22. januarja 1974, so mi za 22 dni dodelili staro stanovanje. Vseeno sem bil vesel, ker je bilo boljše od tistega v Soteski. Tako smo po novem letu, 2. januarja 1974, za 22 dni pristali v starem stanovanju na Jesenicah. Povedali so nam, da bomo dobili obvestilo o dnevu

selitve. Nestrpno smo čakali in dočakali. Po 1. januarju 1975 so nas obvestili, da bo selitev 7. januarja, na dan pravoslavnega božiča. Na omenjeni dan naj bi dobili ključe, sami pa naj bi si uredili prevoz.

Sedem makedonskih družin nas je v baraki še proslavilo božič. Na predvečer, 6. januarja 1975, na »badni večer« smo priredili slavnostno večerjo, opravili običaje, kot smo se naučili od staršev, in zmolili k bogu s prošnjo za boljše življenje. Zjutraj na pravoslavni božič smo počakali na naročeni prevoz. Pripeljali so tovornjaki, na katere smo naložili vsak svoj kavč, štedilnik, garderobo, posodje in ostalo, kar je bilo našega bogastva. Okoli 10. ure pa so prispeli tovariši z bagri in nekaj delavcev. Razdelili so nam ključe, podpisali smo odločbe za stanovanja in zaželeli so nam še srečno in lepo bodočnost. Delavci so napeli *zajlo* okoli barake in jo pripeli na bager. Bager je potegnil in baraka s številko 14 je bila na tleh. Mi pa smo se veseli v koloni odpeljali na Jesenice in v nova, boljša stanovanja.

V novem stanovanju sem ostal deset let. Tam sta se nama rodila dva otroka. Po desetih letih smo se na petek, 13. decembra, leta 1985 preselili v drugo stanovanje. Zdaj sta otroka že odrasla. Odšla sta na svoje. Po štiridesetih letih dela uživam zaslužen pokojnino in srečno živim na Jesenicah, nekoč prašnih, danes pa zelenih in lepih.

Todosja z ženo ob odprtju jeklarne 2 leta 1987

Za konec naj zapišem še dve železarski anekdoti:

»Po en mesec delo mogoče in več meni talilec pravi, da je peč slaba. Po praznjenju peči potrebno je popravilo. Zato vzemi kibal in donesi maso, ki je na koncu martinove peči. Začel sem razmišljat, kako bom dvignil kibal, ki je bil težak 2000 ton. Ja sem vedel samo za kibal, ki je stal v jami pred pečjo za odpadek od jeklo, ki smo mu rekli žindra. Po nekaj minuti razmišljanje sem vprašal starejše delavce za kakšnega kibla pravi upravljalec s pečjo. Uzami kofu pa donesi maso!«, je bil odgovor. Tako sem uspešno opravil delo.

»Drug dan majstor reče: poiščite dilo, da nekaj popravimo. Vsi iščejo in ja iščem pa ne vem kaj sploh iščem. Enako po nekaj minuti vprašam pa kaj sploh iščemo. Odgovor pa dasko brate. Težko je, ko ne poznaš jezik ne pa take podrobnosti.«